

УДК 331.57:368.914(477)

**Борисюк О.В., к.е.н., доцент,
Лесик Ю.А.,
Нінічук Ю.В.,**

Інститут економіки та менеджменту
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі України,
м. Луцьк

Роль недержавних пенсійних фондів у пенсійній реформі України

У статті обґрунтовано необхідність запровадження трьохрівневої пенсійної системи України. Здійснено аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів протягом 2011–2013 років в Україні. Досліджено структуру інвестованих пенсійних активів. Визначено переваги та проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів на сучасному етапі реформування пенсійної системи України. Результатом проведеного аналізу є запропоновані шляхи покращення діяльності недержавних пенсійних фондів та визначення їх ролі у пенсійній реформі України.

Ключові слова: пенсійна реформа, пенсійна система, недержавний пенсійний фонд, пенсійні активи, інвестиції.

В статье обоснована необходимость внедрения трехуровневой пенсионной системы Украины. Осуществлен анализ деятельности негосударственных пенсионных фондов в течение 2011–2013 годов в Украине. Исследована структура инвестированных пенсионных активов. Определены преимущества и проблемы развития негосударственных пенсионных фондов на современном этапе реформирования пенсионной системы Украины. Результатом проведенного анализа является предложенные пути улучшения деятельности негосударственных пенсионных фондов и определение их роли в пенсионной реформе Украины.

Ключевые слова: пенсионная реформа, пенсионная система, негосударственный пенсионный фонд, пенсионные активы, инвестиции.

The article deals with the necessity of introducing a three level pension system in Ukraine. It analyses the activities of private pension funds for 2011–2013 years in Ukraine. The structure of the invested pension assets is investigated. Advantages and problems of private pension funds at the present stage of the reform of the pension system in Ukraine are determined. The result of the analysis is proposed ways of improving the performance of private pension funds and their role in the determination of pension reform in Ukraine.

Key words: pension reform, pension system, pension fund, pension assets investment.

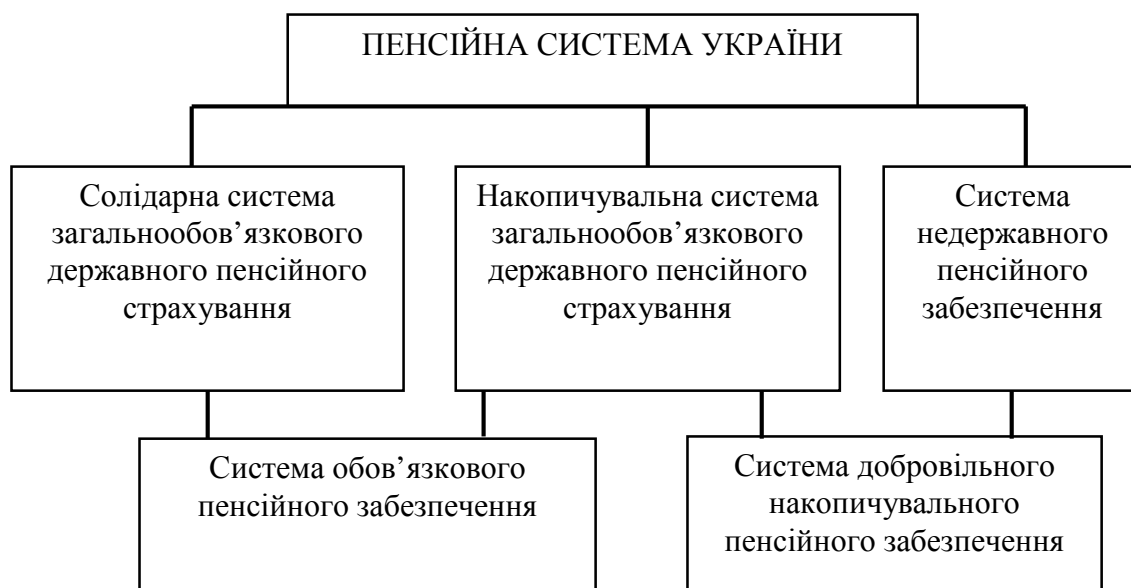
Постановка проблеми. Процес старіння населення та зростання частки осіб пенсійного віку посилили соціальне та фінансове навантаження на працююче населення країни і це стало причиною підвищеної уваги суспільства до розвитку системи недержавних пенсійних фондів. Значущість таких фондів визначається їхньою спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та водночас акумулятором внутрішніх інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформуванням пенсійної системи та розвитком недержавних пенсійних фондів в Україні займаються

українські науковці, серед них: С. Брагін, І. Грудзевич, Е. Лібанова, О. Макаренко, Л. Птащенко.

Постановка завдання. Мета роботи – здійснити аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів та визначити їх роль в подальшому реформуванні пенсійної системи України.

Виклад основного матеріалу. Необхідність проведення повномасштабної пенсійної реформи в Україні зумовлена такими проблемами: постійний дефіцит Пенсійного фонду (у 2013 році він становив 21,7 млрд грн) [3]; несприятлива демографічна ситуація (за розрахунками інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України на 1000 осіб працездатного віку в Україні в 2010 році припадало 406 пенсіонерів, в 2020 році їх буде 491, а в 2050 році – 721 особа, що разом з аналогічним показником кількості дітей (322) становитиме 1043) [5]; великий розрив між мінімальною та максимальною пенсією (мінімальна пенсія у 2013 році становила 949 грн, тоді як максимальна може досягати 40 тис. грн). Це основні проблеми, що зумовлюють необхідність реалізації пенсійної реформи, сутність якої полягає у запровадженні трьохрівневої пенсійної системи. У 2004 році набрав чинності Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». За цим Законом запроваджується трирівнева пенсійна система (рис. 1)

Рис.1. Схема пенсійного забезпечення після проведення пенсійної реформи [2, с. 103]

Основу системи недержавного пенсійного забезпечення становлять недержавні пенсійні фонди. Недержавний пенсійний фонд (далі – НДФ) – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду [4]. Відповідно до законодавства

України НПФ поділяють на відкриті, професійні та корпоративні залежно від складу засновників та учасників (табл. 1).

Таблиця 1

Види недержавних пенсійних фондів

Вид фонду	Засновники	Учасники
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій)	Громадяни України, іноземці та особи без громадянства незалежно від місця та характеру їх роботи
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб роботодавців	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах з засновниками фонду
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворюються за професійною ознакою	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду

Серед видів НПФ переважають відкриті фонди через їх універсальність. За даними УАІБ у 2013 році в Україні налічувалось 62 відкритих фондів, 8 – корпоративних, та 7 – професійних [8]. Також особливістю НПФ є їх нерівномірне розміщення за територіальним принципом, зокрема за даними Державного реєстру установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 9 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Київ – 63 або 70,8 % від загальної кількості НПФ [6].

На відміну від комерційних банків, НПФ ніколи не працює один. Усією його «бухгалтерією» (тобто обліком учасників, ведення їхніх індивідуальних пенсійних рахунків) займається – адміністратор НПФ (станом на 2013 рік їх налічувалось 34, у 2012 році – 37). Розумне інвестування пенсійних коштів – компанія з управління активами. Банк-зберігач здійснює перерахування пенсійних коштів та зберігає придбані за їх рахунок активи [7, с. 370].

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за 2011–2013 рр.

Недержавні пенсійні фонди	Роки			Темпи приросту, %
	2011	2012	3кв.2013	2012/2011
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	75,0	61,4	61,3	-18,1
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	594,6	584,8	589,2	-1,6
Загальні активи НПФ (млн грн)	1386,9	1660,1	1933,6	19,7
Пенсійні внески (млн грн)	1102,0	1313,7	1501,2	19,2
Пенсійні виплати (млн грн)	208,9	251,9	285,0	20,6
Кількість осіб, що отримали/ отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	63,1	66,2	67,7	4,9
Прибуток (збиток) від інвестування активів НПФ (млн грн)	559,9	620,3	733,5	10,8

Джерело: [6]

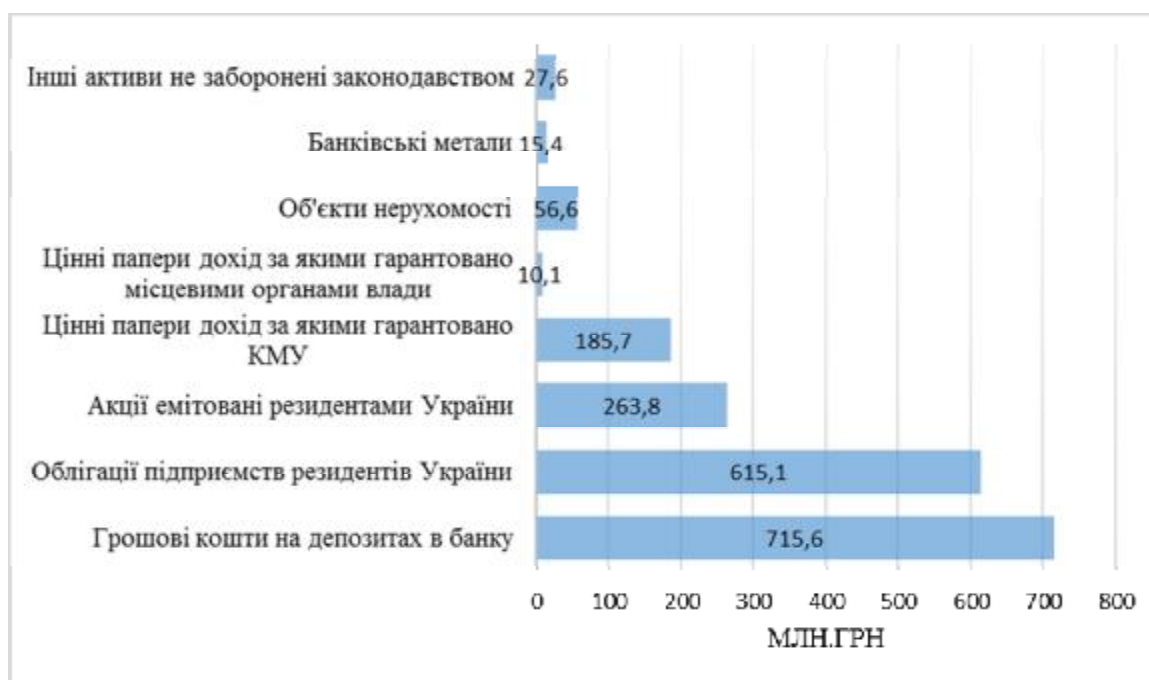
Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні протягом останніх років розвивається досить динамічно. Загальна сума активів,

сформованих НПФ станом на 30.09.2013 р. складала 1933,6 млн грн, в 2012 році – 1660,1 млн грн, в 2011 році – 1386,9 млн грн. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в таблиці 2.

Отже, з даних таблиці видно, що адміністраторами недержавних пенсійних фондів у 2013 році було укладено 61,3 тис. шт. пенсійних контрактів з 589,2 тисячами вкладників, у 2012 році – 61,4 тис. шт., з 584,8 тис. осіб, у 2011 році – 75,0 тис. шт., з 594,6 тис. осіб. Деяко негативна тенденція пов'язана з зменшенням НПФ. За даними Державного реєстру фінансових установ кількість НПФ у 2013 році становила 89, у 2012 – 94, у 2011 – 96.

Крім пенсійних внесків джерелом росту активів фондів є доходи, отримані від інвестування раніше отриманих внесків. Пенсійні заощадження у фондах трансформуються в інвестиційні ресурси, які вкладаються у високоліквідні та надійні активи, перелік яких регламентується законодавством.

Загальна вартість доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, станом на 30.09.2013 р. становила 733,5 млн грн або 48,9 % від суми залучених внесків, збільшившись протягом 2013 року на 113,2 млн грн, або на 18,2 % [6]. Структура інвестованих внесків можна побачити на графіку (рис. 2).

Рис. 2. Структура інвестованих пенсійних активів у 2013 році

Отже, у 2013 році переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (37 % інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (32 %), акції українських емітентів (14 %), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (10 %).

Акумуляована структура активів українських НПФ не зовсім відповідає світовим тенденціям. Якщо на розвинутих ринках капіталу пенсійні фонди передусім інвестують в акції (27–72 %, у середньому – 54 %) і облігації (13–62 %, у середньому – 28 %), то українські НПФ вклали в акції лише 14 % своїх коштів. Більш суттєві вкладення в державні, муніципальні та корпоративні облігації (32 %), а переважають (37 %) депозити [1, с. 18].

Слід зазначити, що в Україні існують сприятливі умови для подальшого розвитку НПФ. Вони формуються, в першу чергу, наявністю істотних податкових пільг. Зокрема, для роботодавців-вкладників – відсутність оподаткування податком з доходів фізичних осіб пенсійних внесків, та сплатою в соціальні фонди, можливість відносити суму таких внесків до витрат, для адміністраторів та управляючих активами НПФ – звільнення від оподаткування податком на додану вартість; для фізичної особи – можливість повернення частини пенсійних внесків у вигляді податкового кредиту.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, розвиток НПФ на сучасному етапі реформування пенсійної системи України, має ряд проблем. Основними з них, на нашу думку є:

1. Недостатнє інформаційне забезпечення щодо просування пенсійної реформи, що проявляється недовірою населення до НПФ. На нашу думку, потрібно запровадити державну програму інформування населення, щодо усіх аспектів недержавного пенсійного забезпечення та перспектив пенсійної реформи.

2. Недосконалість нормативно-правової бази з питань НПФ, яка потребує опрацювання та удосконалення. Варто вдосконалити законодавче регулювання, шляхом посилення державного нагляду і контролю в сфері недержавного пенсійного забезпечення.

3. Жорстке обмеження щодо напрямків інвестування пенсійних вкладів. На нашу думку, потрібно законодавчо розширити напрями інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів.

Перспективами подальших досліджень в даному напрямі є виявлення доцільності впровадження в Україні трьохрівневої пенсійної системи та подальший розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні.

Список використаних джерел

1. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 18–24.
2. Грудзевич І.Т. Недержавне пенсійне забезпечення: проблеми і перспективи / І.Т. Грудзевич // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. Вип. 3/1. – С. 102–105.
3. Закон України «Про бюджет Пенсійного фонду України на 2013 рік» : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2013 р. № 10.
4. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 47–48. – 372 с.
5. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації [колективна монографія] / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені В.М. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.09.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>.
7. Птащенко Л.О. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в системі національних фінансових інтересів / Л.О. Птащенко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 367–377.
8. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу (УАІБ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>